

El discret encant de la dissidència (burgesa)

Francisco Fuster

Burgos imperfectes: l'ètica de l'heterodòxia a la Catalaunya del segle XX

Jordi Gràcia

272 pp., 2012, Barcelona, La Magrana.

El 8 de desembre de 1976 Televisió Espanyola va emetre una llarga entrevista –una de les poques que va concedir a la televisió– realitzada a Josep Pla dins una sèrie d'intervius en profunditat a personatges rellevants del món de la cultura hispanoamericana que portava per títol «A Fondo». Després de mitja hora de conversa, arriba el moment de parlar de l'afició del mestre gironí a viatjar i, més concretament, de la seua predilecció per fer-ho en vaixell. L'entrevistador, el conegut periodista murcià Joaquín Soler Serrano, li pregunta per quin motiu ha elegit sovint per als seus desplaçaments les embarcacions modestes i no els vaixells de luxe. Pla respon que ha viatjat molt en petroliers perquè en eixe tipus de transport podia fumar i escriure tranquil, amb l'única companyia de la tripulació, i perquè viatjar amb la burgesia no li agrada gens ni mica. «Pero, ¿si usted es un burgués!» –li retreu

amablement Soler Serrano. «Sí, pero no...», balbujeja Pla. «No ejerce», interromp somrient el periodista. «No ejerzo, no. Exacto. No, no –es referma negant amb el gest–, no tengo manera; tampoco ejercería si tuviera manera. Ya se lo he dicho: si me regalara usted un coche, se lo volvería a regalar en el acto. No, no, no... No sirve para nada para mí esto. A mí no me quite usted de los libros, de ver el cielo y de hablar con la gente. A mí me gusta esto. Me gustan las víctimas, diríamos».

Si cite l'anècdota és perquè la lectura del darrer llibre del professor i crític literari, Jordi Gràcia (catedràtic de Literatura Espanyola a la Universitat de Barcelona), me l'ha feta recordar i perquè, tot i ser un breu passatge d'una entrevista memorable en la seua totalitat, sintetitza perfectament la manera de ser –de ser burgès i no exercir com a tal– de qui és, en opinió de Gràcia, «el paradigma de la més feliç i prolífica heterodòxia intraburgesa»; l'exemple més clar d'un tipus de dissidència ètica i estètica professada pel grup d'escriptors analitzats en *Burgos imperfectes*.

Com se'ns explica al pròleg, l'objectiu d'aquest assaig sobre uns autors que a hores d'ara formen part del cànon –i, per tant, del que se suposa que és l'ortodòxia– de la literatura catalana contemporània ha estat «rehabilitar el comportament heterodox que han desenvolupat al llarg de les seves trajectòries, abans que els plastifiqués la posteritat o la consagració oficial». És a dir, cercar i trobar el que hi ha de més original o genuí en l'obra d'uns escriptors convertits avui en icones pel «protocol beatificador», fixant-nos en el que tots ells foren abans que les dèries, els gustos o els prejudicis de lectors i crítics de l'acadèmia els hagen desfigurats, els hagen simplificats. O, en

altres paraules, emprades pel mateix autor: rellegir algunes de les seues obres «obviant les deformacions òptiques del present, els silencis preventius o fins i tot les reinterpretacions descaradament interessades».

Amb aquest propòsit inequívoc, el que ens ofereix Gràcia al seu últim llibre és una mena d'història de la intel·lectualitat burgesa catalana a través de la seua dissidència; no pas de la més sorollosa i per tots coneguda, sinó d'eixa altra dissidència que ens atrapa amb el seu discret encant. No estem, doncs, davant el retrat d'uns escriptors subversius que amb les seues idees revolucionàries intentaren trencar de cop i volta amb l'ordre social i cultural del seu temps; res més lluny de la realitat. Els nostres protagonistes són —com llegim al títol— «burgesos imperfectes»: membres heterodoxos i inconformistes d'una burgesia a la qual pertanyen i a la que critiquen amb ironia àcida i la dosi justa de rebel·lia, en una evident paradoxa que converteix la seua discrepància en una temptació irresistible, en un signe de distinció que té en la forma del seu rebuig —més que no pas en el fons, puix que la seua és una transgressió moderada— el seu principal atractiu. Són burgesos atípics que denuncien els valors dominants al si d'una classe social a la qual, tanmateix, saben que li ho deuen tot. La seua és, com diu l'autor, una «dissidència moderna potser menys efectista i també més subtil» que la dels intel·lectuals avantguardistes dels anys vint i trenta, més agressius i provocadors en el seu intent *d'épater le bourgeois*.

Tret del capítol introductori, en què s'analitza de forma panoràmica però molt ben documentada allò que l'autor anomena una «tradició desprotegida», en al·lusió a l'herència de les dues llengües literàries —català i castellà— que han conviscut sense més pro-

blemes al camp cultural català durant tot el període contemporani, la resta de capítols són aproximacions més o menys monogràfiques a les figures cabdals d'aquesta burgesia imperfecta. No és, com se'ns avisa al pròleg, «un inventari de dissidents del segle XX», però si que hi trobem un bon grapat de continuadors d'aquesta heterodòxia que té en Joan Maragall el seu únic i més directe precedent, ja als inicis del segle passat. Per les pàgines de *Burgesos imperfectes* passen figures tan preeminents com les de Josep Pla, «Gaziel» (Agustí Calvet), Joan Puig i Ferrer, Joan Oliver, Josep Ferrater Mora o Joan Ferraté, així com altres més recents i coetànies com Josep Maria Castellet, Pere Gimferrer o Joan Margarit; però també noms menys familiars per al gran públic com ho pot ser el periodista, traductor i escriptor d'avantguarda menorquí, Màrius Verdaguer. Al voltant de tots ells gira una obra que, tot i la seua innegable erudició (el corpus textual que s'usa és abundant i les referències bibliogràfiques constants i molt variades, sense resultar en cap cas embafadores), no és ni de bon tros —almenys jo no l'he llegida així— una monografia acadèmica pensada per al públic universitari especialitzat, sinó que és més aviat un assaig d'interpretació en el sentit més obert i autèntic de la paraula. Com ja havia fet Gràcia en treballs anteriors —*La vida rescatada de Dionisio Ridruejo* (Anagrama, 2008)¹ o *A la intemperie: exilio y cultura en España* (Anagrama, 2009)—, el que proposa aquest llibre és la necessitat de revisar i —si és molt convé— desactivar tots els tòpics establerts al voltant d'uns individus que foren persones abans que personatges (per més que, de vegades, interpretaren un paper o adoptaren una «posa» concreta); que no seguiren una trajectòria unívoca i monolí-

tica, com la que ens transmeten manuals i enciclopèdies, sinó que visqueren la seua relació amb la societat que els envoltava com una permanent tensió entre el desig i la realitat.

Capítol a banda mereix l'«Epíleg efusiu amb una coda política» amb el qual es tanca el llibre. I dic que cal comentar per separat aquestes pàgines perquè, tot i ser les que –només en aparença– menor relació serveixen amb l'objecte d'estudi de l'obra, són sens dubte les més personals i, per això mateix, les que –imagine– més polèmica o desacord poden generar, puix que afecten un tema tan actual –i a la vegada tan antic– com el del nacionalisme català i les seues possibilitats de materialitzar-se en un projecte polític. Als qui hem seguit les opinables però sempre raonades tribunes publicades per Gràcia al diari *El País* sobre la recent revifalla de l'independentisme català, no ens sorprèn gens la seua presa de postura en contra del nacionalisme exacerbant i en favor d'un diàleg entre Espanya i Catalunya que ell considera més enriquidor que perjudicial per ambdues parts. Per això, i sense entrar a valorar ni a jutjar el que són opinions personals perfectament legítimes i respectables, sí que m'agradaria posar l'accent en el fet mateix d'opinar –i de fer-ho lliurement– al voltant de qüestions que potser se n'ixen de l'esfera estrictament acadèmica però que, almenys des del meu punt de vista, demanen el parer de persones valentes que diguen la seua sense complexos, cosa que, per desgràcia, no es gaire habitual als medis universitaris, on trobar un intel·lectual compromès –o trobar un intel·lectual digne d'aquest substantiu, vaja– és cada vegada més complicat.

En aquest sentit, i al marge de la vàlua –unànimement reconeguda– dels seus tre-

balls acadèmics, rigorosos i fonamentats, o dels seus assaigs, sempre originals i arriscats, el que no se li pot negar a Jordi Gràcia és la seua voluntat de participar activament en el debat sobre assumptes tan poc banals com el paper dels intel·lectuals en la societat actual, discutit al seu assaig *El intel·lectual melàncolic: un panfleto* (Anagrama, 2011), o aquest de la hipotètica independència de Catalunya i les seues possibles conseqüències, on és ell mateix qui adopta –seguint, potser, l'exemple dels seus «burgesos imperfectes»– la no gens còmoda postura del dissident que es mira amb recel el que tothom sembla acceptar com a vàlid. Únicament per açò, i per demostrar en aquestes més de dues-cents cinquanta pàgines (per no remuntar-me a anteriors treballs) que «la dedicació acadèmica i professional a les lletres espanyoles no fa ningú definitivament inservible per a llegir literatura catalana», recomane la lectura d'un llibre dels que obliguen a rellegir; d'un assaig dels que fan pensar. □

1. Crida l'atenció el fet que l'autor de *Burgesos imperfectes* siga també el responsable de l'edició de l'epistolari inèdit de Dionisio Ridruejo, al qual el mateix Gràcia va posar el significatiu títol de *El valor de la disidència*, en un intent evident de destacar la importància d'aprofundir en el perquè d'aquests comportaments heterodoxos i sempre a contracorrent assumits per alguns intel·lectuals espanyols en determinants moments de la seua trajectòria biogràfica.